

УДК: 9(477) "19"+9(470) "19"

© *Сергій Добржанський*
(*м. Чернівці*)**РУМУНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ НА БУКОВИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.**

Націоналізм який став дуже популярний в Центральній Європі не оминув і Буковину. Відомий румунський історик і політичний діяч Н. Йорґа перебуваючи на крайньоправих політичних позиціях та полонений ідеєю "Великої Румунії" велику увагу приділяв і Буковині. Йорґа підтримував шовіністичні кола румунського суспільства та організовував заходи, які були спрямовані на єдність румунів по обидві сторони кордону. Але цю діяльність часто супроводжували агресивні випадки в сторону українців та німців.

Ключові слова: націоналізм, Румунія, Йорґа, товариство, Буковина, вибори.

Serhiy Dobrzhanskyi. The Romanian nationalism in Bukovyna in early 20th century. The nationalism was very popular in Central Europe and developed in the Bucovina. The famous Romanian historian and politician N. Yorga being on ultraright political positions and being captivated by the idea of "Great Romania" has paid much attention also to Bukovina. N.Yorga supported chauvinistic circles of the Romanian society and organized activities that were aimed at unity Romanians on both sides of the border. But this activity often accompanied by aggressive attacks towards Ukrainians and Germans.

Keywords: nationalism, Romania, Yorga, association, Bucovina, election

Serhii Dobrzhanskii. Nationalismul românesc în Bucovina la începutul sec. al XX-lea. Devenind foarte popular în Europa Centrală, naționalismul a cucerit și Bucovina. Vine-cunoscutul istoric și om politic român N. Iorga fiind pe pozițiile politice de extremă dreaptă și capturat de ideea „României Mari” o atenție considerabilă a acordat și Bucovinei. Iorga a susținut diferite cercuri șovine ale societății românești și a întreprins diverse acțiuni menite să unească românii de pe ambele părți ale frontierei. Dementionat că activitatea lui a fost adesea însoțită de atacuri agresive față de ucraineni și germani.

Сувинте чеие: naționalism, România, Iorga, societate, Bucovina, alegeri.

Буковина – край, де протягом багатьох століть мирно співіснували представники двох національностей – української та румунської. В продовж другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. край остаточно поділено на українську та румунську частини. Але все ж у пам'яті багатьох румунських інтелектуальних та політичних кіл Буковина залишалася та залишається невід'ємною частиною Великої Румунії. Одним із ідеологів такої єдності був, без сумніву, великий румунський інтелектуал, науковець та політик – Ніколає Йорґа. Він є автором багатьох видань та публікацій у різних сферах історії та суспільствознавчих наук. Певну увагу Йорґа приділяв і румунам Буковини та їхньому місцю в розвитку історії та культури Румунії.

Українській історіографії не приділялося достатньої уваги дослідженню ідеології румунського націоналізму на території самої Румунії та земель, які тепер перебувають у складі України. Проте саме ці вчення мають ще сильні впливи на місцеву румунську меншину і підігруються із закордону. Тому дослідження впливу ідеології румунського націоналізму на Буковину є актуальною темою. Метою дослідження є – з'ясувати місце ідеї націоналізму в суспільно-політичній палітрі краю та висвітлення руху до створення єдиної Великої Румунії. Предмет дослідження – діяльність видних лідерів румунського націоналізму зі стимулювання громадського та культурного життя румунів краю і поширення ідеї єдності Буковини з рештою Румунії.

Як уже зазначалося вище, українська історіографія узагалі приділяла мало уваги цьому питанню, тому під час написання даної статті критично використовувалися румунські матеріали та джерела. З надбань української історіографії використано монографію О.В. Добржанського "Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст."¹. Діяльність видних румунських націоналістів у краї висвітлено у статті В. Ботушанського "Янку Флондор (1865-1924) у світлі історичних джерел"². Достатньо багато уваги цій проблематиці приділено у румунській історіографії. Зокрема у праці В. Дякона³ висвітлені основні напрямки розвитку культури на Буковині. Але важливим є те, що там показані як через культурні зв'язки проводився процес експорту румунського націоналізму. П. Росінділар⁴ у своїй праці яскраво описує головні тенденції в румунському націоналістичному русі Буковини.

Наприкінці ХІХ століття румунський націоналізм фактично оформився у організовану структуру. Оскільки товариство "Concordia" було політичною партією з визначеною програмою, то на румунському національному конгресі у Чернівцях 7 березня 1892 р. було створено Національну партію Буковини. Цю роботу спільно провели Дж.Поповіч та Я.Флондор, заснувавши одночасно газету „Deceptarea", з якою співпрацював Дж.Поповіч. Вибори до сейму продемонстрували успіх новоствореної партії. Наступні вибори 1897 р. дали Дж.Поповічу 597 голосів з 625 і уможливили його депутатство у віденському парламенті депутатом від Кимполунґу та Дорна-Ватри. Його діяльність була спрямована на захист інтересів румунського населення. Як результат, відкриття румунського відділення при чернівецькій німецькій гімназії у 1906 р. Виступав Дж.Поповіч у парламенті проти „рутенізації" румунів австрійським урядом і за дотримання прав румунів Буковини та Трансильванії. В партії Дж.Поповіч очолив молодих політиків, які виступали проти дій Бургінґона. Ним ви-

давалася газета „Patria” у першому редакційному випуску якої 2(14) липня 1897 р. зазначив, що необхідно вести політичну організацію всього румунського народу на Буковині та закликання його до єдиної потужної національної партії без різниці соціального статусу. Проте заходи не були реалізовані через компроміс австрійських урядовців з керівництвом Національної партії Буковини. Відповіддю на такі дії стало заснування Я.Флондором та Дж. Поповичем Національної народної партії. Від партії Дж.Поповіч у 1898 р. був кандидатом до сейму від округи Редеуць. У сеймі 1899 р. виступав за проведення реформи Органічного статуту краю та виборчого закону з наступним введенням загального, легального і прямого голосування. Під час одного з виступів на виборах до парламенту 25 лютого 1905 р. Дж. Поповіч наголосив на потребі „бути румунами”.

Проте всередині новоствореної партії виділилася група невдоволеної і політично активної молоді. Цю течію очолили саме Дж.Поповіч та Я.Флондор, які 1897 р. взяли участь у виборах нового комітету партії. Одночасно було започатковано нову газету „Patria”, якою керували від початку трансільванці Валеріу та Віктор Браніште. Дана течія звернула увагу на стан селянства, в інтересах якого розпочала активну роботу в галузі культури та економіки, створюючи читальні й народні банкі, які очолив Гр. Філімон.

Янку Флондор, представник давнього боярського роду також молодим взяв участь у політичному житті краю. Його робота була спрямована на збереження політичних прав румунів Буковини. Його ідея об’єднання румунів без різниці соціального стану перш за все на економічних засадах мала вилитися у створення потужної партії. Саме це після укладення у 1899 р. пакту з Бургіньйоном він очолив групу молодих політиків незадоволених діями керівництва Національної партії. В результаті Дж.Поповіч та Я.Флондор вийшли зі складу Національної партії та заснували Народну національну партію. Друкованим органом партії стала газета „Destetarea”, яка виходила під редакцією Константіна Мораріу від 1893 р. Новозаснована партія продовжила традиції діяльності партії на політичному, культурному та економічному полі. Новими редакторами газети стали священник Тенасе Герман та К.Бераріу. Проте вже на виборах 1901 р. внаслідок тиску з боку влади партія Дж.Поповіча не здобула в парламенті місця, яке зайняв К.Ісопеску-Грекул. Саме це змусило Дж.Поповіча залишити Буковину та перебраться до Румунії, де займався вивченням давнього румунського права⁵.

Маючи великий авторитет серед румунів краю, Йорга не втрачав нагоди прибути на Буковину із своїми публічними виступами. У 1904 р. в Путні відбулися святкові заходи, приурочені 400-річчю від смерті Штефана Великого. Прибув на цей захід і Н.Йорга. Багато виступаючих констатували важливий внесок Йорги у національний розвиток ру-

мунів через літературу. Рупором цієї діяльності стала газета „Junimea literară”, яка стає об’єднуючим фактором для буковинської молоді, які прагнуть розвивати політику цілісності Румунії. З собою Йорга привіз листівки румунською мовою про роль Штефана в румунській історії, які були „безкоштовно поширені, особливо серед селян, які жадібно читали їх”⁶.

У 1905 році Н.Йорга зробив аналіз стану справ серед румунів Буковини і дійшов висновку, що румуни Буковини перебувають у дуже скрутному становищі. „Селяни для влади тільки для того, щоб платити податки. Вчителі перебувають під наглядом держави, деякі з них були типовими представниками австрійських чиновників, і частина священників не мала потягу до культури, тим більше до національної”⁷. Щоправда, Йорга „забув” згадати, що основними землевласниками, а також дуже багато урядовців були саме румуни. Він, як прихильник саме селянства, справді переживав за бідних на селі. Для нього селянин мав стати тією рущийною силою, яка б об’єднала Румунію.

Стоячи на позиціях жорсткого націоналізму, Йорга відкидав будь-які домовленості з іншими національностями (зокрема і українцями) для спільних благ і відстоював позицію жорсткої боротьби за повну румунізацію краю та входження його до складу „Великої Румунії”. Саме тому жорсткій критиці була піддана політична програма А. Ончула. Зокрема, у 1903 р. у Йорги незадоволення викликало те, що Ончул „дозволив для свого політичного успіху, те що не зробив ніхто до нього із представників народу, які підтримували багатців. Він потоптав національну ідею, протягнувши руку українцям і нацькував селян на війну проти класового об’єднання”⁸. Причиною такої різкої критики стала участь Ончула у виборах до Буковинського сейму по Сучавському виборчому округу. У серпні 1903 р. А. Ончул став депутатом, перемігши висуванця боярської румунської партії. Крім того було створено румунське політичне товариство „Унірія” („Об’єднання”) та Селянсько-демократичну партію. Звісно, такий розвиток подій не входив в ідейне розуміння Йорги, який бачив цілу Буковину у складі Румунії, відновивши кордони середньовічного Молдовського князівства. Крім того, у румунському русі уже яскраво простежувався розкол, який виділив окрему течію, яка толерувала з українським рухом.

Перемога А. Ончула у виборах призвела до шквалу емоцій з боку Національної партії румунів, які вона спрямувала проти Ончула через свій друкований орган: „Відносно др. Ончула, – писалося у газеті „Destetarea” („Пробудження”), – є зайвим висловлювати думку після того, коли той стоїть душею і тілом у стані ворога (українців – О.Д.) нашої нації. Румунське суспільство уже сформувало свою думку”⁹. Йорга ж підсумовував: „Поведінку доктора Ончула в минулому і зараз, засуджував за будь якої нагоди і отримував з тієї сторони (від Ончула) досить незаслужені образи”¹⁰.

Але поразка на виборах прихильників об'єднаної Румунії тільки призвела до ще більшого загострення. Сам Н. Йорга почав ще більше приділяти уваги подіям на Буковині. Його втручання для місцевих румунів було з одного боку і бажаним, але з другого – його побоювалися. Шукаючи лідера у боротьбі з українським рухом, що все більше посилювався Йорга став беззаперечним авторитетом і останньою інстанцією у внутрішньополітичних дискусіях. Часто у буковинській румунській пресі почала подаватися інформація із прикінцевими фразами: “Йорга сказав”, “Газета Йорги написала”, що підтверджувало рішучий вплив Н. Йорги на румунів краю.

Процес міжнаціональної інтеграції у Буковинському сеймі продовжував набирати сили. На базі групи українських депутатів сейму на чолі з Васильком було створено “Вільнодумний союз”, куди ввійшли румун А. Ончул та єврей Б. Штраухер. Цьому об'єднанню протистояв румунський клуб Я. Флондора, німецько-єврейський клуб Г. Маріна та польсько-вірменський клуб Х. Абрагамовича. Головною метою “Союзу” було задоволення національних потреб усіх етносів краю¹¹.

У 1904 р. на нових виборах до Буковинського сейму представники “Вільнодумного союзу” отримали перемоги у багатьох округах. Зокрема, у румунській курії представники групи Ончула отримали 5 мандатів із 6 можливих. Ця ситуація дуже дратувала Йоргу і він категорично виступив проти дій А. Ончула з його ідеєю розвитку румунської нації у складі Австро-Угорщини. У відповідь Йорга іронічно відкидає цю ідею і пропонує новий націоналізм: “Ми не спускаємо триколон, а ми говоримо: “Румунія не така держава як Бельгія чи Швейцарія. Вона представляє народ, старовинний народ, великий за чисельністю, котрий дуже відрізняється від решти народів. Румунія має обов'язки не тільки перед своїми підданими, а й перед усіма румунами, її ослаблення – це і їх ослаблення, бо як з її (Румунії. – С.Д.) чистих полів приходять чисте повітря, яке вдихається усіма. Вона не створена якимось імперським декретом чи через статті договору, бо за її утворення заплачено довгими століттями тяжкої роботи”¹².

Окрім ідеологічної підтримки, з боку Н. Йорги відбувалася підтримка і конкретного фінансового змісту. Так, академічне товариство “Дачія” 28 червня 1906 року попросило у Йорги допомоги у транспортуванні до Бухареста і розселення в місті 2000 румунських буковинських селян та інтелігенції. “В Бухаресті проходить селянська виставка, на яку приїжджають представники з усієї країни. Просимо допомогти в участі в цій виставці близько 1000-2000 чоловік. Вас, як переконаного захисника селянської справи і заслужену людину визнани румунами, просимо допомогти поширенням цієї інформації і власною допомогою”¹³.

Николає Йорзі вдалося добитися від румунського уряду бажаної допомоги. Зокрема, організовано 2 потяги, якими добиралися буковинці. Ще почи-

наючи із станції Іцкани, були організовані теплі проводи з квітами та з національними румунськими прапорами й піснями “Пробуджуйся румуне”. В Бухаресті привітати приїжджих вийшов мер і багато людей з квітами. Найтепліший прийом відбувся у Яссах, де велика маніфестація зустрічала приїжджих із вигуками “Слава буковинцям!”, “Хай живе Румунія”. Після цього влаштували екскурсію по місту та спілкувалися на теми любові усіх румунів по різні боки кордону¹⁴.

Ще одна поїздка дружби була організована знову ж товариством “Дачія” за безпосереднього сприяння Н. Йорги 17-19 квітня 1908 р. до Ясс. Йорга добився 75% скидки від вартості квитків на потяг. Йорга писав про зміст такої подорожі: “Величезна потреба єднання нашого роду в галузі культури проникала все більше в румунство. Замість фальшивих ідолів зараз піднімається все яскравіше бачення, справжній ідеал – Ідеал національної культури... Маємо того божого ангела, охоронця, дороговказу, яким є румунська культура. Але якщо ми це не підтримаємо, чи побачать це наступники?”¹⁵.

Про саму поїздку і про те, скільки потрібно було вкласти сил, Йорга писав: “Організував поїздку до Ясс відокремлених братів, записалося не менше 500 чоловік. Румунська влада хотіла перешкодити переходу цілої групи, хоча спочатку і дозволяла. Але я взяв на себе відповідальність і відсторонив тих декількох жандармів, яких, прислала влада в Бурдюжень, які стали вбик перед цим гарним селянством з найкращими інтелектуалами на чолі. В Яссах їх чекала виставка в залах ліцею-інтернату, для якої речі принесли усі мешканці міста. Три дні стояв на ногах, щоб організувати для цих людей нормальний прийом. Після їх від'їзду були впевнені, що їх думка про нашу Румунію поміняється повністю”¹⁶. Високо оцінили учасники з Буковини роль Н. Йорги в організації цього заходу: “Проникнуті справжнім відчуттям вдячності відправляємо вам, засновнику справжнього націоналізму між усіма румунами, наше вітання, з великою впевненістю, що цей потік заснований вами, прийде до справжньої перемоги. Хай живе святий ідеал усіх справжніх румунів”¹⁷.

Навесні 1909 Н. Йорга хотів організувати зустріч з представниками товариства “Румунська школа” м. Кимпулунгу з 35 представниками Конгресу культурної ліги з Ясс, крім того подивитися на історичні пам'ятки Сучави. Проте на станції Іцкани біля Сучави до нього підійшов начальник поліції, який повідомив йому, що уряд Відня заборонив в'їзд на територію Австрії та Буковини зокрема і що він є “небажаний іноземець”, але це не заважає іншим членам Ліги відвідати Сучаву¹⁸. Ініціатором такого звернення став Франціск Белегарде, голова Кимпулунга і депутат Кимпулунзької міської ради, яка ухвалила рішення, що його (Йорги) перебування спрямоване на критику австро-угорської влади та демонстрування румунського іредентизму¹⁹.

На такі дії Йорґа відповів листом: “Ваша точка зору дуже цікава. Любите румунів, які вас обрали депутатом, і мову яку ви вивчили... але ви австрієць. Ви відчуваєте і думаєте як австрієць. Говорите про іредентизм. Не знаю, що це таке. Зате знаю, що мій рід має виняткові права на ці національні території, до яких належить і вся Буковина. Здається, що іредентизм – це заохочувати невеликих румунів спробувати вирвати волю, тоді як вони не мають сили цього зробити і тоді, як ми із вільної Румунії маємо сили їм допомогти. Якщо це так, то я ніколи не проводив політику іредентизму. Політику, яку я представляю і пропагую, має більш просте кредо, котре перебуває у реалістичній сфері: зберегти природну етнічність, не йти на співпрацю з іноземцями, навіть коли подобається і через працю чекати часу, який прийде і дасть нам усе своє і більше нічого.

Я би не приїхав у Кимпулунґ для пропаганди політики, яку на Буковині і так знають усі, хто повинен знати. Хотів приїхати поговорити про наше минуле, яке не може бути вкрадене і однією силою в світі. Минуле Кимпулунґа було метою моєї доповіді”²⁰.

Незважаючи на статус Йорґи персони нон грата на Буковині, візити румунів продовжувалися в цей край. Так 7-10 квітня 1910 р. група студентів із Ясс у складі 100 чоловік прибула на Буковину для спілкування з однолітками. Цей захід теж був підтриманий Йорґою і надихнув на такі слова: “Проводиться усе, що треба, те, з чого потрібно було починати ще раніше. Кордону з Буковиною уже більше не існує для румунів”²¹. Очевидно малося тоді ще на увазі тільки символічна відсутність кордону, бо фактичний кордон ще був. Н. Йорґа прагнув його зруйнувати, причому не тільки символічно, шляхом культурного єднання румунів обабіч кордону, але і, як покаже згодом хід подій, фактично. Місцеві румунські яструби прагнули використати його авторитет у своїх цілях.

Н. Йорґа втрачав об’єктивну оцінку тутешньої міжнаціональної ситуації, у запалі полеміки ставав у один ряд з типовими буковинськими шовіністично налаштованими румунськими українофобами. А ті, як відомо, ніколи “нічого не знали”, “нічого не бачили”, “нічого не чули” про те, що на Буковині, крім румунів, спокон віків, з часів Київської і Галицько-Волинської Русі проживало русинське (українське) населення, яке завжди становило в краї відносну, а у північній його частині переважну більшість. Для прикладу, у 1880 р. українці становили на Буковині 42,2%, румуни – 33,4%, у 1890 р. – відповідно 41,8% і 32,4%, у 1900 р. – відповідно 41,2% і 31,7%, у 1910 р. – 38,4% і 34,4%²².

Ігнорування Н. Йорґою таких очевидних фактів може лише свідчити про те, що у цьому випадку в його особі тенденційний політик брав гору над об’єктивним істориком.

Отже, діяльність румунських націоналістів була спрямована на розвиток ідеї єдності з Королів-

ською Румунією. Базуючись на підтримці місцевих великих землевласників та представників інтелігенції, підкріпленій фінансовою допомогою від румунського уряду, йому вдалося організувати досить потужне крило прихильників ідеї Великої Румунії. Звісно, така діяльність не була не помічена місцевими австрійськими органам влади, тому досить швидко Йорґа став персоною нон грата. Але проведена робота дала можливість румунським політичним та громадським колам налагодити тісну співпрацю з сусідніми повітами, влаштовувати культурні обміни з далекоюсяжними цілями.

¹ Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. / О. Добржанський. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 574 с.

² Ботушанський В. Янку Флондор (1865-1924) у світлі історичних джерел / В. Ботушанський // Питання історії України. – 2012. – Т. 15. – С. 91-99.

³ Diacon V. Bucovina în secolul XX. Istorie și cultură / V. Diacon. – Iași: Moldova, 2012. – 730 p.

⁴ Rosșindilar P. George Tofan – tribun al românismului în Bucovina. – Suceava: Hurmuzachi, 1998. – 324 p.

⁵ Піддубний І. Румуни Буковини в житті краю: 1848-1940 рр. / Ігор Піддубний // Історична панорама – збірник історичних праць. – Чернівці, 2009. – Ч. 2. – С. 90

⁶ Rosșindilar P. George Tofan – tribun al românismului în Bucovina. – Suceava: Hurmuzachi, 1998. – P. 45.

⁷ Olaru M. Mișcarea națională a Românilor din Bucovina. – Rădăuți: Editura septentrion, 2002. – P. 54.

⁸ Rosșindilar P. Op. cit. – Suceava: Hurmuzachi, 1998. – P. 111.

⁹ Deșteptarea. – 1903. – 15 octovbrie.

¹⁰ Rosșindilar P. Op. cit. – P. 112.

¹¹ Добржанський О. Вказана праця. – С. 277.

¹² Rosșindilar P. Op. cit. – P.127.

¹³ Diacon V. Bucovina în secolul XX. Istorie și cultură. – Iași: Moldova, 2012. – P. 162-163.

¹⁴ Loghin C. Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina (1862-1940). – Cernăuți, 1943. – P. 238.

¹⁵ Iorga N. Moldova și "Bucovina" // Neamul românesc. - anul III. – 20 aprile, 1908. – P. 747.

¹⁶ Iorga N. O viață de om așa cum a fost. – București:Editura Minerva, 1981. – P. 70.

¹⁷ Neamul românesc. – 1908. - 24 aprilie. – P. 761.

¹⁸ Rosșindilar P. Op. cit. – P. 135

¹⁹ Diacon V. Op. cit. – P. 170

²⁰ Diacon V. Op. cit. – P. 171-172

²¹ Diacon V. Op. cit.

²² Скорейко Г. Населення Буковини за австрійськими урядовими переписами др. пол. XIX – поч. XX ст.: історико-демографічний нарис. – Чернівці: Прут, 2002. – С. 203.